

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

 Ніна РЖЕВСЬКА

« 07 » / 06 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ СУСПІЛЬНІ
КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»

**Тема: «УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКІ ВІДНОСИНИ У СИСТЕМІ
СУЧАСНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ»**

Виконавець: Ганусовська Ірина Дмитрівна

Керівник: професор кафедри міжнародних відносин та стратегічних студій,
д.політ.н., доцент Седляр Юлія Олександрівна

Нормоконтролер:

Юлія СЕДЛЯР

КИЇВ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ У ВІДНОСИНАХ З ЯПОНІЄЮ.....	7
1.1. Теоретичні засади дослідження сучасної зовнішньої політики України	7
1.2. Фактори формування зовнішньополітичних інтересів України у відносинах з Японією.....	11
1.3. Міжнародний контекст та порівняльний аналіз зовнішньополітичних стратегій	15
РОЗДІЛ 2. БЕЗПЕКОВІ ПИТАННЯ У МІЖДЕРЖАВНИХ УКРАЇНСЬКО ЯПОНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ	23
2.1. Російсько-українська війна у контексті розбудови відносин України та Японії	23
2.2. Енергетичне співробітництво з Японією як чинник національної безпеки України	27
РОЗДІЛ 3. ПАРАМЕТРИ МІЖДЕРЖАВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ ТА ЯПОНІЇ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ ТА ГУМАНІТАРНИХ СФЕРАХ.....	33
3.1. Соціально-економічні проекти у двосторонніх відносинах України та Японії	33
3.2. Гуманітарні аспекти сучасних українсько-японських взаємин.....	38
3.3. Сценарії та перспективи розвитку відносин України та Японії.....	40
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46

ВСТУП

Актуальність дослідження. Японія втратила більшу частину своєї території після закінчення Другої світової війни і протягом 20 століття ціною експансії колишнього Імперського милітаризму Японія почала спокутувати свою провину перед іншими країнами за агресивний імперський милітаризм проти населення з правлячих регіонів Кореї, Китаю та Філіппін. Зазвичай це непросто, оскільки не всі країни втратили значну частину населення 2-х найбільших мегаполісів з дуже високою щільністю людей протягом 1 дня, що означає капітуляцію цієї країни під тиском антигітлерівської коаліції і об'єднання міжнародних військових трибуналів з одним з найпотужніших і авторитетних судів у світі. Японці швидко засвоїли важкий урок, і ось уже протягом 9 років вони підтримують Україну в боротьбі з російським фашизмом.[57] Проте, дане конкретне дослідження присвячене поточному періоду боротьби за визволення України, а саме зовнішньої допомоги і перспективам післявоєнного відновлення України за підтримки Японії.

Перетворення Японії на економічну державу та зростаюча активність японської дипломатії на міжнародній арені підвищили інтерес до вивчення ролі Японії у світовій політиці. Це вимагає нового підходу до аналізу факторів, що впливають на формування японського зовнішньополітичного мислення і уявлень про роль Японії в світі.[57] На прикладі України можна проаналізувати позицію Японії щодо нових міжнародних викликів і загроз, що визначає актуальність даної роботи.

Метою дослідження є аналіз сучасних українсько-японських відносин у контексті національних інтересів України, визначення ключових напрямків співробітництва, а також оцінка перспектив розвитку цих відносин.

Відповідно до мети роботи визначено **основні завдання дослідження**:

1. Вивчити теоретичні засади зовнішньої політики України щодо Японії.
2. Проаналізувати фактори, що впливають на формування зовнішньополітичних інтересів України у відносинах з Японією.
3. Оцінити безпекові питання у міждержавних відносинах між Україною та Японією.
4. Дослідити енергетичне співробітництво між Україною та Японією як чинник національної безпеки України.

5. Розглянути соціально-економічні проекти у двосторонніх відносинах України та Японії.
6. Вивчити гуманітарні аспекти сучасних українсько-японських взаємин.
7. Проаналізувати перспективи розвитку відносин між Україною та Японією.

Об'єктом дослідження є міждержавні відносини між Україною та Японією.

Предметом дослідження є основні напрями, механізми та особливості реалізації національних інтересів України у співпраці з Японією.

Характеристика джерельної бази роботи та стану дослідженості проблеми.

Питанням українсько-японських відносин присвячена низка наукових досліджень, що розкривають різні сфери спільної взаємодії та зацікавленості однієї нації іншою. Так, дослідники О.О. Лученко та З.Г. Огнівенко розглядають українсько-японські відносини у галузі освіти і науки, [58] перспективам розвитку довоєнних двосторонніх зовнішньоекономічних відносин між обома державами присвячені роботи О.В. Ханової та О.В. Журавльова [59]. Українсько-японські культурні та політичні зв'язки другої половини ХХ століття аналізують О.М. Каковкіна, О.В. Велика, Т. Лахманюк, А.В. Мошко та Н. Середюк [60],[61].

Ці джерела можна об'єднати у кілька груп за тематикою:

1) Освітні та наукові відносини:

Дослідження О.О. Лученка та З.Г. Огнівенка: Ці роботи зосереджені на аналізі співпраці між Україною та Японією в галузі освіти і науки. Вони розглядають конкретні проекти, спільні дослідження, обмін студентами та науковцями, а також розвиток наукових програм між двома країнами. Дослідження у цій групі надають детальний аналіз співпраці між університетами, науковими установами, а також розкривають роль обміну знаннями та досвідом у зміцненні двосторонніх відносин.

2) Довоєнні зовнішньоекономічні відносини:

Роботи О.В. Ханової та О.В. Журавльова: Ці дослідження присвячені аналізу економічної взаємодії між Україною та Японією до початку війни. Роботи з цієї групи акцентують увагу на економічних аспектах співпраці, включаючи торгівлю та інвестиції, аналізують економічні угоди та перспективи розвитку економічних відносин у майбутньому.

3) Культурні та політичні зв'язки другої половини ХХ століття:

Роботи О.М. Каковкіної, О.В. Великої, Т. Лахманюк, А.В. Мошка та Н. Середюк: Ці роботи досліджують розвиток культурних і політичних зв'язків між Україною та Японією у другій половині ХХ століття. Вони розглядають взаємний вплив культур, розвиток дипломатичних відносин, культурні обміни, а також політичні контакти та співпрацю на міжнародній арені. Вони допомагають зрозуміти історичний контекст та еволюцію двосторонніх відносин.

Методи дослідження. Були використані описові методи, засновані в основному на якісному аналізі офіційних даних і джерел за період з 2022 по 2023 роки, що дозволило виділити кілька основних напрямків дослідження взаємодії Японії і України під час російсько-української війни, і була визначена мета дослідження та поставлені завдання дослідження. Також був використаний історико-хронологічний метод, що дозволив простежити історичний розвиток українсько-японських відносин від їх зародження до сучасності. Контент-аналіз дав змогу ознайомитися з офіційними документами, договорами, угодами, офіційними заявами, науковими статтями та іншими текстовими джерелами. Завдяки кейс-стаді було детально вивчено приклади співпраці між Україною та Японією в різних сферах (економіка, культура, наука тощо).

Апробація отриманих результатів. Наукові положення дослідження були оприлюднені у виступах на таких наукових конференціях: Всеукраїнській конференції з міжнародною участю «Дипломатія в міжнародних відносинах: ретроспекція і сучасність» (м. Київ, НАУ, 29 лютого 2024 року); ХХІV Міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки» (м. Київ, НАУ, 2-5 квітня 2024 року).

Публікації. За темою дослідження було опубліковано двоє тез:

- 1) Науково-практична конференція «Політ-2024», «ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ У ФОРМУВАННІ ТА ПРОСУВАННІ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ У ВІДНОСИНАХ З ЯПОНІЄЮ», С.31-32;

- 2) Науково-практична конференція «Дипломатія в міжнародних відносинах»,
«УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКІ ВІДНОСИНИ У СИСТЕМІ СУЧАСНИХ
НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ», С 148-150

Структура роботи обумовлена обраною темою і складається зі вступу, трьох розділів, які розподілені на підрозділи, висновків та списку використаних джерел (73 найменувань українською і англійською мовами). Загальний обсяг роботи складає 46 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ У ВІДНОСИНАХ З ЯПОНІЄЮ

1.1. Теоретичні засади дослідження сучасної зовнішньої політики України

Здобуття незалежності для українського народу знаменує собою 20-річчя. Це була визначна подія століття. Державний фактор України став незамінним двигуном всієї міжнародної політики. Зміни в геополітичних елементах світу, ідеології та методах політичного проникнення сприяли встановленню нового і більш стабільного світового порядку. Таким чином, важливість створення незалежної основи для суспільства та розробки ефективної політики в галузі міжнародних відносин є пріоритетом для України, на довгі роки, особливо під час війни.

Отримавши незалежність, Україна значно збільшила інтерес до геополітики, особливо серед наукового товариства. Ефективна стратегія зі збалансованою процедурою відіграє важливу роль у побудові держави Україна. Географічне положення відіграє важливу роль у формуванні зовнішньої політики України. Розташування України, яка є "географічним центром Європи" і "перехрестям сходу і заходу", має унікальне і значне значення в Євразії [62].

В останні роки інтерес українських дослідників до геополітичних питань зріс. Перш за все, А. І. Кудряченко [1], Ф. М. Рудич [1], В. О. Храмова [1], В. В. Мадіссона [72], В. А. Шахова [72], М.С. Дністрянського [73] та інших авторів [1].

Сучасні науковці здебільшого зосередили свою увагу на подіях, пов'язаних із окупацією Криму та Донбасу росією. Саме ці події визначили роль України та її міжнародне політичне значення. З 2014 року дослідники відмовилися від старих керівних принципів і почали регулярно їх переглядати. Холодна війна мала значний вплив на формування глобального мислення і привела до аналізу деяких старих геополітичних подій минулого, проте в 2022 році росія почала повномасштабне вторгнення. Створена 80 років тому система міжнародних відносин зникла, і сьогодні формується зовсім нова геополітична концепція.

Незважаючи на спроби України налагодити дипломатичні відносини з багатьма країнами Заходу, Сходу і Півдня, з 2014 року був прийнятий і проголошений проєвропейський вектор розвитку зовнішньої політики [4].

На сьогоднішній день зовнішньополітичний курс України не зосереджується лише на європейських країнах та Північній Америці. Наразі пріоритетним напрямком розвитку дипломатичних відносин є вже згаданий "колективний захід" та так званий глобальний вектор, який охоплює, зокрема, країни Азії, Африки та Латинської Америки. Потім давайте детальніше розглянемо деякі з цих областей.

У лютому 2019 року у Конституції України було офіційно визначено процес вступу до Європейського Союзу і НАТО [2].

Проте варто зазначити, що з 2019 року до початку повномасштабного вторгнення не було зроблено суттєвих кроків у цьому напрямку. З початком великої російсько-української війни було проведено значну роботу з поглиблення співпраці щодо декомунізації України з Європейським Союзом та НАТО. Україна зараз стикається з викликом проведення реформ у ключових галузях та секторах. Деякі з цих реформ були фактично втілені, але деякі з них були "імітаційними" або реалізовані не повністю, як того вимагали представники ЄС [5].

В рамках цього напрямку розвитку зовнішньої політики України сценарій може бути розглянутий як цілком досяжний і реалістичний за умови виконання встановлених для України вимог [3].

Можливість реалізації такого сценарію впливає з ясності цивілізованого вибору, зробленого українцями. Зміна становища українців у світі сприяє тому, що Україна тепер визнана частиною західноєвропейсько-Атлантичної цивілізації.

При гнучкому секторальному підході ЄС до інтеграції України наша країна не стикається з проблемою вирішення всього "тут і зараз", але стандарти ЄС такий підхід можна розглядати як прогресивний [4].

Як і членство в ЄС, прагнення приєднатися до провідного Атлантичного безпекового альянсу було мрією України з моменту здобуття незалежності. Однак, навіть коли НАТО розширилося на інші країни колишнього Радянського блоку у

Східній Європі, Україна залишалася осторонь через значний вплив росії та внутрішні проблеми.

Сьогодні вступ до НАТО визначається не лише як пріоритетний напрямок зовнішньої політики України, але й пов'язаний з її інтеграцією до Європейського Союзу. Варто підкреслити, що приєднання до Північноатлантичного альянсу передбачає не тільки заходи щодо зміцнення обороноздатності України та підвищення сумісності її військової техніки з НАТО (військові аспекти), а також ввести стандарти в області демократії і поваги прав людини [5].

Наразі головним напрямом зовнішньої політики України, як уже говорилося, є її всебічна інтеграція в ЄС і НАТО. У даній ситуації основний напрямок зовнішньої політики України полягає в прагненні стати членом Європейського Союзу або Північноатлантичного альянсу (або обох одночасно). У випадку завершення російсько-української війни протягом наступних 5-10 років за широкомасштабними військовими та геополітичними перемогами України, прогнозування реалізації цього напрямку в найближчі 1-2 роки залишається складною задачею.

Втілення цього плану включає в себе виконання Україною ряду умов, пов'язаних з членством у Європейському Союзі та Північноатлантичному альянсі.. Всього існує близько 1200 критеріїв Північноатлантичного альянсу, з яких Україна наразі задовольняє від 180 до 200 (за різними оцінками), і потребуються подальші дослідження [4].

Більше того, ми не можемо відмовитися від так званого інерційного розвитку зовнішньої політики України. При прогнозуванні майбутнього в полі зору завжди відображається вектор інерції-найбільш вірогідний сценарій, який може виникнути, якщо суб'єкт нічого не зробить, щоб перейти до інших, кращих, більш бажаних і менш вірогідних сценаріїв, що вимагають активного втручання (наведений вище сценарій в основному заснований на активному втручанні і активне втручання в чергу). Вам просто потрібно трохи дій. То перемога у війні, проведення реформ, боротьба з корупцією тощо).

Згідно з вектором "Україна-ЄС-НАТО", інерційний вектор розвитку української зовнішньої політики передбачає реальну "відмову" від європейської

інтеграції, вступ до НАТО шляхом імітації великих реформ (тобто реформи проводилися тільки "на папері") і невиконання зобов'язань.

Варто відзначити, що такий варіант може здатися парадоксальним, але в залежності від внутрішньої політики України сьогодні існування інерційного сценарію не означає його реалізації в тому варіанті, в якому він існує. Сценарії бездіяльності, як правило, складаються з сучасних тенденцій, тоді як альтернативні (позитивні або частково позитивні) сценарії складаються з агресивної поведінки. Альтернативні сценарії вимагають спільних зусиль активної меншини для визначення напрямку запропонованого сценарію.

Можливість реалізації всіх варіантів зовнішньої політики залежатиме як від підсумків російсько-української війни, так і від зусиль України у проведенні масштабних внутрішніх реформ. Ще один напрямок розвитку зовнішньої політики України стосується відносин з Китайською Народною Республікою. Наразі немає жодних ознак, що Україна намагається співпрацювати з Китаєм у політичній сфері. Основними причинами цього були три "китайські" фактори [4].

Сценарій якнайшвидшого встановлення відносин між Україною та Китаєм не може бути чітко витлумачений щодо поточної ситуації, оскільки він може мати як позитивні, так і більш ймовірні негативні наслідки [4].

Сценарій "заморозки" дипломатичних відносин з Китаєм у рамках реалізації вектора "Україна-ЄС-НАТО" можна вважати досить імовірним. Проте, враховуючи інерційний розвиток зовнішньополітичних відносин декомунізації між Україною та колективним Заходом, це теж можливо, а дипломатичні відносини з Китаєм можуть бути встановлені у зовсім іншому напрямку.

Якщо процес європейської інтеграції буде фактично зупинений, і західні партнери відмовляться фінансувати реструктуризацію, Китай може запропонувати Україні кредит на певних умовах. Це, ймовірно, стане не вигідним для України, але їй доведеться погодитися на ці умови через відсутність інших джерел фінансування.

Отже, принципи зовнішньої політики України були сформовані з урахуванням участі впливових світових суб'єктів, таких як США, ЄС та Китай. Разом з тим варто

розглянути перспективний та потенційно можливий напрямок подальшого розвитку української зовнішньої політики з урахуванням країн G7, зокрема Японії.

1.2. Фактори формування зовнішньополітичних інтересів України у відносинах з Японією

Японія схвалила незалежність України 28.12.1991 року і встановила дипломатичні відносини з Україною в 1992 році. У 10-му місяці того ж року посол Японії в РФ Едамура вручив Президенту України вірчі грамоти в якості посла в Україні [64].

Відносини між Україною та Японією офіційно встановлені у 1992 році. Перші контакти між українцями і японцями відбулися на просторах Сибіру і Приморського краю ще в 18 столітті. У зв'язку з тривалою залежністю України від Росії до кінця 20 століття відносини між країнами визначалися ступенем розвитку стосунків між Японією і Росією. Українці активно брали участь у війнах між Росією і Японією (1904-1905) і Радянським Союзом і Японією (1945), а також у колонізації Сахаліна і Курильських островів, що належать Японії. В той же час вони співпрацювали з японським урядом, щоб ліквідувати "Зелений клин" в Росії. У 1991 році Японія прийняла незалежність України та встановила міждержавні зв'язки [63].

Офіційна поїздка Президента України Л. Кучми до Японії (22-25 березня 1995 р.) сприяла утворенню міцної політичної бази для співпраці між двома країнами. Основні результати зустрічей і переговорів у Токіо було зафіксовано у Спільній декларації України і Японії, підписаній 23 березня 1995 року Президентом Л. Кучмою та Прем'єр-міністром Японії Т. Мураямою, а також в Угоді між Україною та Японією з питань правонаступництва обох держав стосовно договорів і угод, укладених Японією з колишнім СРСР (у формі обміну листами). Ці документи встановили основу для нового рівня відносин між Україною та Японією [7].

Але відносини між двома країнами тільки починаються. Японія не інвестує в українську економіку, і її компанії практично не представлені на українському ринку. Україна, зі свого боку, не створила умов для належного інвестування, що перешкоджає розвитку двосторонніх відносин [64].

Культурні та наукові зв'язки між двома країнами знаходяться на рівні ознайомлювальних виставок, короткострокових стажувань та мовних курсів для початківців. У порівнянні з іноземцями з Америки, Європи та Азії, японці практично не відвідують Україну. Зростаючий інтерес Японії до України проявився під час Помаранчевої революції 2004 року. Токіо хотіло побачити демократичну і реформовану Україну і бачило в ній силу, здатну стримати росію на Заході. Однак цей інтерес поступово згас через неефективність уряду Віктора Ющенка і прихід до влади Віктора Януковича, який придбав репутацію в офіційних колах Японії як проросійський політик [64].

Прийняття в 2006 році ініціативи "Дуга свободи і процвітання" і створення Форуму Гуам + Японія (Гуам – Організація економічного розвитку за демократію I) ознаменували початок третього етапу двосторонніх відносин [6]. Японія прагнула сприяти розвитку демократії в країнах, близьких до Євразійського континенту, і Помаранчева революція в Україні відкрила нові можливості для співпраці [64].

У 2013 році Японія заснувала Раду безпеки та затвердила нову Стратегію національної безпеки, засновану на "активному внеску прем'єр-міністра Абе у справу миру." На початку російської агресії проти України в 2014 році Японія ввела санкції щодо росії, довівши, що є вірним союзником України. Токіо розкритикував дії росії і заявив, що вони порушують територіальну цілісність і суверенітет України. Крім того, Уряд Японії висловив готовність надати Україні фінансову допомогу в розмірі 1,5 мільярда євро за умови, що Київ виконає і жовтневі реформи, запропоновані МВФ [14].

Територіальні конфлікти з росією створили нові точки дотику у відносинах між Україною та Японією. Україна прагне відновити свою територіальну цілісність після анексії Криму російськими військами у 2014 році та підтримки російських проксі на сході країни. Подібно до України, Японія має територіальні претензії до росії,

заявляючи права на свої Північні території — острови Хабомаї, Шикотан, Кунаширі, Етафору, які були окуповані СРСР у 1945 році. Сподівання Ш. Абе врегулювати питання островів втратили оберт після окупації Криму, що свідчить про неможливість діалогу щодо територіальних питань. Таким чином, питання Північних територій залишилося нерозв'язаним, подібно до угод з росією щодо островів [6].

Японія визнала анексію Криму, підтримала територіальну цілісність і суверенітет України і ввела санкції проти росії [64].

Японія має політичний та економічний інтерес до України, і Японія також є демократичною країною, яка підпорядковується міжнародним нормам і законам. І він зацікавлений в тому, щоб допомогти Україні реформувати політичний ландшафт, боротися з корупцією і відновити територіальну цілісність. Після Революції Гідності Абе заявив, що Японія прагне внести якомога більший внесок у стабільність нової України. Японія- єдина азіатська країна, яка публічно звинуватила росію [64].

Абе здійснив свій перший візит в Україну в якості прем'єр-міністра Японії. Цей візит відбувся в 2015 році і мав важливий практичний результат: крім політичної підтримки, Абе надав Україні безпрецедентну фінансову підтримку в розмірі 184 мільярдів доларів. Крім того, Японія очолила обговорення ситуації в Україні на міжнародному майданчику. На запрошення Японії президент України Петро Порошенко відвідав Японію. Під час свого перебування Порошенко зустрівся з прем'єр-міністром Абе, спікером Палати представників Тадаморі Осімою та представниками Кейданрен [7], [64].

У 2018 році вперше були проведені консультації між Україною та Японією з питань безпеки у форматі "2+2", а також підписано меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва та обміну в галузі оборони. Розпочалась співпраця у сфері безпеки, результатом якої став візит Міністра оборони України Андрія Тарана до Японії, який відбувся у березні 2021 року. Такі факти свідчать про послідовну підтримку України японським урядом, незалежно від його відносин з сусідніми країнами[64].

21 березня 2023 року Прем'єр-міністр Японії Фуміо Кішіда відвідав Україну вперше з початку російського вторгнення в країну [9].

Кішіда, який прибув в Україну, відвідав Бучу, де в березні 2022 року сталася різанина, відвідав церкву, де були знайдені 73 трупи, поклав квіти на братському кладовищі за Церквою і підніс молитви. Потім Кішіда відвідав житловий комплекс Бучі, оглянув генератори, поаровані японським урядом, і висловив позицію Японії щодо підтримки України. Після цього Кішіда провів зустріч на вищому рівні із Зеленським, яка тривала близько 2 годин [9], [63].

На спільній прес-конференції за підсумками переговорів було оприлюднено спільну заяву про особливе глобальне партнерство між Японією та Україною. У спільній заяві повідомляється, що сторони домовилися перевести двосторонні відносини в режим особливого глобального партнерства і почати координацію для укладення японо-української угоди про інформаційну безпеку. Крім того, було вирішено, що президент Зеленський візьме онлайн-участь у 49-му саміті G7.

У травні 2023 року президент України Володимир Зеленський відвідав Японію і провів переговори з прем'єр-міністром Фуміо Кісідом та іншими високопосадовцями. На цій зустрічі було підписано Спільну заяву між Україною та Японією про особливе глобальне партнерство. У заяві була підтверджена прихильність двох країн подальшому розвитку співпраці у всіх галузях [63].

20 листопада Прем'єр-міністр України Денис Шмигаль здійснив у Києві зустріч з представниками японського уряду та бізнесу, включаючи Державного міністра закордонних справ Японії Кіото Цудзі та Державного міністра економіки, торгівлі та промисловості Кадзучікі Івату [11].

Денис Шмигаль визначив пріоритети швидкого відновлення українського уряду, включаючи енергетику, критично важливу інфраструктуру, гуманітарну розмінування та підтримку бізнесу. Він подякував японській делегації за її місію щодо подальшого залучення японських компаній до реструктуризації [11], [63].

Представники японського уряду заявили, що їхня країна планує виділити 160 мільйонів євро для підтримки проектів відновлення економіки в Україні. Вони також запевнили, що позиція Японії в підтримці України буде твердо збережена [8].

Так, відносини між Японією та Україною на початку шляху були дуже холодними. Проте ці відносини базувалися на принципах поваги, суверенітету та

спільних інтересах, що створило основу для розвитку економічного, політичного та культурного співробітництва [63].

Новою сторінкою відносин є декомунізована агресія росії проти України з 2014 року, яка стала каталізатором примирення у відносинах між Японією та Україною. І якщо до 2014 року відносини розвивалися повільно і стримано, то пізніше вони стали ближче і активніше. Японія рішуче засудила анексію Кримського півострова і ввела санкції щодо росії [63].

Сьогодні партнерство розширилося через російську агресію. Японія гостро засуджує напад на Україну і продовжує економічний тиск на росію. У сфері економіки Японія продовжує співпрацю з Україною в енергетиці, транспорті та сільському господарстві. Японія також надає фінансову та гуманітарну допомогу Україні [63].

Відносини між Японією та Україною характеризуються значним прогресом з моменту початку повноцінного вторгнення росії. Декомунізація-це позитивний сигнал для подальшого розвитку співпраці між двома країнами [63].

1.3. Міжнародний контекст та порівняльний аналіз зовнішньополітичних стратегій

Японія відзначається активною участю у міжнародній дипломатії на регіональному та глобальному рівнях, а також виявляє ініціативи у сфері економіки. Після виникнення глобальної пандемії COVID-19 країни стали стикатися з великими труднощами, що також вплинуло на стратегії Японії в міжнародних справах та економічних ініціативах.

Японія довгий час активно розвиває свої економічні відносини з іншими країнами через торгівлю, інвестиції та участь у міжнародних економічних організаціях. Після пандемії, ймовірно, виникли нові виклики та можливості, які впливають на стратегії Японії в економіці. Країна відіграє ключову роль у зміцненні міжнародного співробітництва та забезпеченні стабільності в регіоні та світі. Після пандемії можливі зміни у пріоритетах дипломатичної діяльності, зокрема в сфері охорони здоров'я, економічної стабільності та безпеки.

Японія славиться своїми технологічними досягненнями, і можливо, після пандемії зросте акцент на цифрові інновації та високі технології для підтримки економіки та глобальної конкурентоспроможності. Заохочуючи міжнародне співробітництво, Японія може брати участь у глобальних ініціативах щодо вакцинації та сприяти зміцненню глобальних медичних та економічних систем [49].

Зміни, спричинені пандемією COVID-19, можуть вплинути на пріоритети та стратегії Японії в міжнародних справах та економіці. Для отримання більш детальної та актуальної інформації рекомендується звертатися до останніх нових джерел та офіційних заяв японського уряду.

За словами Такакадзу Іто, старшого менеджера програми тристороннього партнерства в Департаменті оперативної підтримки ООН, програма служить ключовим елементом миротворчої діяльності ООН. Про це він сказав на заході «Міжнародна співпраця Японії в області миру : минуле, сьогоднішня та майбутнє», що відбувався у серпні 2022 року. Серед досягнень держави в цій галузі 172 представники Сил самооборони та інші фахівці провели навчання з експлуатації важкої техніки для представників 8 африканських країн [50].

У 2018 році Японія здійснила навчання в азійському регіоні, в рамках якого 68 представників Сил самооборони були вислані до В'єтнаму в якості інструкторів для представників 9 держав регіону [50, с.97-107].

Учасники навчальних програм, проведених японськими представниками, вже взяли участь у місіях як от: Багатомірна інтегрована місія ООН зі стабілізації в Малі та Конго, Тимчасові сили ООН у Лівані, Місія ООН у Південному Судані та африканська Місія в Сомалі. З початку 2015 року і до тепер Японія провела 15 навчальних сесій, спрямованих на країни Африки та Азії, і підготувала приблизно 400 співробітників із різних держав.

У 2022 році Японія вислала 26 представників Сил самооборони до тренінгового центру в Індонезії. На 22 березня 2022 року був організований віртуальний політичний форум під назвою "Тристороннє партнерство в миротворчих операціях ООН: сприяння інноваціям та стійкості", спільно з International Peace Institute та Міністерством закордонних справ Японії. Форум був

приурочений до обговорення тристоронніх партнерств та їхнього внеску у ефективні та стійкі миротворчі операції ООН. Було розглянуто, як ці партнерства можуть покращити виконання мандатів, реагуючи на специфічні технічні та операційні потреби [51].

Учасники обговорили підсумки Міністерської конференції ООН з підтримання миру у 2021 році та обговорили різні зобов'язання, які допоможуть Секретаріату ООН подолати критичні прогалини у можливостях. Були також розглянуті пропозиції щодо підвищення стійкості тристороннього партнерства та обговорення того, як створити платформу для держав-членів, що дозволяє вносити вклад в миротворчу діяльність ООН більш інноваційними способами.

Японія визнає свою ключову роль у глобальному розвитку, що фіксовано в Цілях сталого розвитку 2030 ООН. У цій сфері Японія виступає як "амбасадор ООН", діючи як внутрішньо, так і на міжнародній арені. Використовуючи своє членство в глобальних інституціях та високопоставлені регіональні зобов'язання, Японія сприяє миру, стабільності та процвітання у міжнародному співтоваристві. Високорівневі саміти з лідерами країн Південно-Східної Азії, Африки та Тихоокеанського регіону фокусуються на досягненні сталого розвитку та усуненні перешкод для його реалізації [52, с.37-40].

Японія має бачення вільної та відкритої Індійсько-Тихоокеанської території і працює на встановлення міжнародного порядку на основі правил. Головування у G7 та G20 дозволяє Японії просувати питання сталого розвитку, включаючи медичне обслуговування, інвестиції в інфраструктуру та гендерну рівність, а також проблеми навколишнього середовища та зміни клімату.

Безпека людей є основою глобальної участі Японії та її дипломатичних зусиль у сфері миру та розвитку. У своїх зусиллях Японія керується загальнолюдськими цінностями, такими як верховенство права, належне врядування, демократизація та повага до прав людини. Після узгодження Порядку денного сталого розвитку до 2030 року, Японія розпочала реалізацію Цілей сталого розвитку на основі восьми пріоритетів, які охоплюють теми процвітання, планети, миру та партнерства [53, с.48-50].

Щодо зменшення ризику стихійних лих, Японія активно впроваджує Сендайську ініціативу та співпрацює з іншими країнами у цьому напрямку. Хоча Японія не має спеціального механізму для виявлення можливих невідповідностей між внутрішньою політикою та цілями сталого розвитку, вона не має системи управління для впровадження ЦСР.

Не дивлячись на заходи, які Японія вживає для вирішення можливих проблем у різних сферах, таких як етичний бізнес, протидія корупції, адаптація до змін клімату та пом'якшення їх наслідків, існує потенціал для подальшого вдосконалення у кожній з цих областей. Заходи з боротьби з морським пластиком об'єднують глобальні та внутрішні політичні ініціативи. З метою формування громадської підтримки співпраці в розвитку та підвищення обізнаності щодо глобальних проблем, Японія використовує інноваційні методи, такі як використання аніме "ODA-Man". За результатами опитувань громадської думки зросла підтримка офіційної допомоги розвитку (ОДР) серед громадян з 10% до 30% за останнє десятиліття. Також для підвищення розуміння Цілей сталого розвитку (ЦСР) серед молоді Японія використовує популярний образ Hello Kitty.

Національна стратегія Японії отримала підтримку Організації Об'єднаних Націй, і тепер Hello Kitty є посланцем світових цілей розвитку. Впровадження сталого розвитку недавно включено до освітньої програми, а з додатковими інвестиціями у розвиток освіти може бути досягнуте краще розуміння викликів розвитку та мобілізація громадян до глобальних дій. У червні 2018 року прем'єр-міністр Абе оголосив про нову фінансову програму, що передбачає виділення 500 мільярдів ієн на розвиток інфраструктури в Індо-Тихоокеанському регіоні у співпраці з Японським банком міжнародного співробітництва. Він підкреслив, що інвестиції в якісну інфраструктуру сприятимуть збільшенню зайнятості, розширенню можливостей отримання освіти, залученню іноземних інвестицій та полегшенню виплати кредитів Японії [54, с.49-54], [65].

У рамках G20 2019 року Японія представила ініціативу, спрямовану на підтримку обміну знаннями між дослідниками Великої 20-тки для прискорення інновацій у секторі чистої енергетики. Інноваційний план дій Великої двадцятки з

енергетичних переходів і глобального середовища для сталого зростання фокусується на провідних енергетичних рішеннях для підвищення енергетичної безпеки, економічної ефективності та збереження навколишнього середовища. Того ж року була оголошена ініціатива G20 щодо інвестицій у людський капітал для сталого розвитку, яка наголошує на важливості якісної освіти для інклюзивного, стійкого та інноваційного суспільства. 20.09.2022 Прем'єр-міністр Кішіда наголосив на важливості співпраці та розвитку під час загальних дебатів 77-ї Генеральної Асамблеї ООН та обговорив пріоритети Японії в цьому контексті [65].

Японія висловлює чітке позитивне ставлення до участі в діяльності Організації Об'єднаних Націй (ООН), зокрема до реформування цієї організації, включаючи Раду Безпеки. Країна активно сприяє власній участі в структурах ООН, зокрема у питаннях роззброєння та нерозповсюдження ядерної зброї. Японія підтримує концепцію Організації Об'єднаних Націй як інституту, що сприяє верховенству права та міжнародному співробітництву. Також вона акцентує на необхідності введення концепції безпеки особистості в нову еру [65].

Японія демонструє свою активну роль у миротворчих процесах, особливо актуальною є її участь у вирішенні конфлікту в Україні. Російське вторгнення, розпочате у 2014 році, порушує принципи верховенства права на міжнародній арені, і Японія виступає за підтримку демократизації, прозорого уряду та сталого економічного розвитку в Україні та інших країнах, що колись входили до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік [55, с.20-21].

Додатково, Японія висловлює своє обурення російськими діями на спірних територіях, зокрема островах Ітуруп та Кунашир, і протестує проти створення росією особливої економічної зони на цих територіях. Розвиток російсько-китайських військових взаємодій та їх спільні навчання, проведені вздовж узбережжя Японії, спонукають японський уряд до більш глибокого розуміння ситуації та усвідомлення важливості санкцій проти росії.

На основі громадських обговорень, змін у висвітленні подій в ЗМІ та нового погляду на геополітичні відносини, Японія переглядає своє ставлення до російсько-українського конфлікту. Зокрема, вона визначає російську окупацію спірних

територій як незаконну, що відображено в офіційних документах Міністерства закордонних справ Японії.

Токіо не використовувало подібні формулювання з 2003 року. Такий підхід з боку Японії, спільно з виходом росії із мирних переговорів, дозволив змінити позицію Японії у відношенні до української ситуації [55, с.20-21]. Важливо відзначити, що 7 жовтня 2022 року Верховна Рада України визнала території, які вимагає Японія, окупованими російською федерацією, згідно з постановою No2662-IX від 07.10.2022 р. [56, с.292-297]. Після повного вторгнення росії в лютому 2022 року, Японія вжила заходів, включаючи санкції та засудження дій Росії в Україні. Це включало блокування системи SWIFT для російських банків та надання понад 200 млн доларів для гуманітарної та економічної допомоги [56, с.292-297].

Японія, навіть маючи свої власні проблеми з росією щодо Курильських островів, відзначилася тим, що була однією з перших країн Азії, яка публічно засудила дії росії в Україні. Це вказує на те, що Японія, як країна G-7 та учасниця зустрічі країн НАТО, має значущий вплив на політичні процеси в Європі. Після подій в лютому 2022 року Японія зблизилася з західними партнерами і висловлювала підтримку ідеї збереження міжнародного порядку.

На саміті Великої сімки в березні 2022 року прем'єр-міністр Японії, Фуміо Кісіда, підтримав ідею, що вторгнення в Україну підірвало основи сучасного міжнародного порядку. Він підкреслив необхідність посилення співпраці з ЄС та НАТО для забезпечення стабільності в Індійсько-Тихоокеанському регіоні. Під час поїздки до Європи в травні 2022 року Кісіда наголосив, що конфлікт в Україні стосується не лише Європи, адже сценарій української ситуації може мати віддзеркалення в Східній Азії.

Участь Японії в мадридському саміті НАТО у червні 2022 року підкреслила її зацікавленість у співробітництві в Індо-Тихоокеанському регіоні. Присутність на саміті разом із лідерами Австралії, Нової Зеландії та Південної Кореї вказувала на зростаючий інтерес до питань безпеки в регіоні. Брошура "Japan Stands with Ukraine" підкреслює зобов'язання Японії надавати підтримку Україні, включаючи постачання різноманітних засобів, гуманітарну допомогу, фінансову підтримку та

підтримку обмеження фінансових можливостей росії через міжнародні фінансові інституції [52, с.37-40].

Отже, Японія вирішила перетворити свою політику на міжнародній арені після Другої світової війни. Почавши як мілітаристська держава, під тиском програшу, країна змінила свою спрямованість на розвиток економіки та технологій, а також розширення впливу за допомогою культурної дипломатії та наукових досягнень. У зовнішній політиці Японія перейшла до стратегії "м'якої сили", відновлюючи старі дипломатичні відносини та створюючи нові.

Важливо відзначити, що зовнішньополітична діяльність Японії була обмежена статтею 9 післявоєнної Конституції та Договором про безпеку зі Сполученими Штатами. Тому визначення Японії як "Great Power State" було неможливим, і було необхідно розглядати альтернативні підходи до позиціонування країни на міжнародній арені.

Згідно з новим визначенням "держави середньої сили", це країна з ліберальним устроєм та вільною ринковою економікою, яка має помірні показники могутності на міжнародній арені. Такі держави виступають як посередники або сприяють пошуку компромісу у міжнародних конфліктах.

Загроза від росії, розпочавши континентальну війну в Європі, створила прецедент для використання "Hard Power" та поставила під питання японську модель "держави середньої сили". Це призвело до внутрішніх суперечок в політичних колах Японії щодо доцільності Статті 9 Конституції. Очікується, що в майбутньому роль військових факторів в японській моделі «держави середньої сили» буде зростати. Усі інші аспекти залишаються вірними основним принципам, а також підтримці економіко-соціальних заходів та гуманітарній допомозі Україні.

Отже, щодо економічних ініціатив, Японія розглядає нові заходи для підтримки власної економіки в умовах кризи, такі як фінансова допомога підприємствам та розвиток цифрових технологій. Країна залишається активним учасником у регіональних питаннях, сприяючи стабільності та розвитку в своєму регіоні. У глобальному контексті Японія демонструє готовність до співпраці у вирішенні світових проблем, зокрема в галузі здоров'я та розвитку. Культурна

дипломатія та обмін науковими досягненнями відіграють важливу роль у позитивному представленні країни. Особливий акцент робиться на інноваціях, які залишаються пріоритетом для Японії. Розвиток нових технологій та наукових розробок спрямований на зміцнення позиції країни на світовому ринку. У цілому, Японія виявляє гнучкість та готовність до співпраці, що може визначити її роль у формуванні глобального порядку в нових умовах після коронавірусу.

РОЗДІЛ 2. БЕЗПЕКОВІ ПИТАННЯ У МІЖДЕРЖАВНИХ УКРАЇНСЬКО ЯПОНСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

2.1. Російсько-українська війна у контексті розбудови відносин України та Японії

Як зазначають науковці Центру «Нова Європа», війна мала «помітний вплив на підходи Японії до України на різних рівнях. Передусім ідеться про безпрецедентну симпатію до України та українців із боку японського суспільства. Це розв'язало руки уряду Японії в питаннях підтримки України: Японія не лише закріпила за собою статус безумовного лідера в питанні підтримки України в Азії, але й скоротила відставання на окремих треках із країнами G7 (передусім це стосується санкційної політики)» [11]. На Третньому українсько-японському форумі японська дослідниця з Університету міста Цукуба А. Хігашіно зазначила, що «позиція Японії не змінила Україну значною мірою, натомість Україна суттєво вплинула на Японію. Вплив Японії на Україну був не таким великим, як очікувалося. Це не дивно, оскільки ми справді не можемо допомогти Україні постачанням зброї через різні обмеження» [9], [66].

Уже в день початку агресії РФ Японія на офіційному рівні прореагувала на злочинні дії агресора. У заяві міністра закордонних справ засуджено дії Росії. Агресію Росії проти України оцінено як обурливу спробу в односторонньому порядку змінити статус-кво шляхом сили, що потрясає всі основи міжнародного порядку не лише в Європі, але й також в Азії, серйозне порушення міжнародного права і є абсолютно неприйнятним [10, р. 131–132, 143].

На Третньому українсько-японському форумі пролунала досить важлива оцінка взаємодії України та Японії як відповідального партнерства, яке характеризує співробітництво наших країн в умовах повномасштабної російсько-української війни [11]. Під час візиту прем'єр-міністра Ф. Кішиди 21 березня 2023 р. цей термін адаптовано в спільній українсько-японській заяві як особливе глобальне партнерство [12]. «Ми маємо діяти як відповідальні країни, які несуть відповідальність за міжнародні проблеми», «Японія підтримує суверенітет та територіальну цілісність України», «Двостороння співпраця поглиблюється та поширюється. Сьогодні ми

домовилися про підвищення рівня відносин до особливого глобального партнерства», – зазначав у своєму виступі Ф. Кішіда під час візиту до Києва в березні 2023 р. [10].

Як зазначає журналіст ВВС Г. Ерман, власне «глобальне партнерство» між Україною та Японією існувало ще з січня 2011 р., коли була підписана в Токіо заява експрезидента В. Януковича й тодішнього прем'єра Японії Н. Кана. Він вважає, що «влада пішла на такий крок, аби залучити якомога більше японських інвестицій і кредитів під обіцянки реформ, які тоді лишилися нездійсненими». Теперішня заява про особливе глобальне партнерство має принципово інший зміст: вона «відображає спільне ставлення до безпекових загроз у світі. У ній ідеться про те, що російська агресія створює загрозу миру та безпеці не лише в Європі, а й в Індо-Тихоокеанському регіоні, треба опиратися насильницькому захопленню територій і зміні статус-кво силою» [13].

Прем'єр-міністр Кішіда заявив, що після дій росії у 2022 році Японія прийняла два важливі рішення щодо зовнішньої політики та безпеки. Одне з них полягає у зміні антиросійської політики Японії у відповідь на агресію проти України. Інше рішення стосується зміни формулювань "стратегії національної безпеки", "оборонної стратегії" та "Програми розбудови оборони" — трьох ключових документів, затверджених у політиці безпеки Японії на 2022 рік [14], [66].

На початку 2023 року Кішіда охарактеризував рішення Японії змінити як антиросійську політику, так і післявоєнну політику безпеки як "рішення на поворотному етапі історії", назвавши його "дуже важким рішенням, яке матиме значний вплив на майбутнє Японії та світу". Він підкреслив, що "майбутнє міжнародного співтовариства залежить від того, якою буде відповідь на цю агресію. Якщо ця одностороння зміна статус-кво не буде насильно відхилена, вона відбудеться в інших частинах світу, включаючи Азію. Тому Японія повинна прийняти цей виклик, щоб зробити кроки для захисту свободи і демократії". Він був єдиним азіатським представником G7, і участь Японії в заході проти росії вивела боротьбу з агресією проти України за межі Атлантики на світову арену. Він вважає, що вплив на японське суспільство і значні зміни в політиці безпеки – це рішення Японії змінити свою політику безпеки, забезпечивши досягнення рівня бюджету в жовтні поточного року у розмірі 2% ВВП як для фундаментального зміцнення сил оборони країни, так і для додаткових зусиль для покращення можливостей

контратаки, розширення можливостей реагування в області кібербезпеки та зміцнення оборони на південному заході Японії [15], [66].

На думку військового аналітика Р. Ешлі, тут відбувається найбільше нарощування військової сили з часів Другої світової війни, а зміни в політиці безпеки зобов'язують Японію поступово не лише збільшувати витрати на оборону, але й передбачати «5-річні інвестиції в розмірі 7 млрд доларів США в кібервійну, 7 мільярдів доларів США в космос і 6 мільярдів доларів США в об'єднану програму розробки винищувачів шостого покоління з Великобританією та Італією, відому як «Буря» [14]. Аналітики Reuters вважають, що «широкий п'ятирічний план, який колись був немислимим для пацифістської Японії, зробить країну третьою у світі державою, яка має військові витрати після Сполучених Штатів і Китаю, виходячи з поточного бюджету [16].

Важливою зміною безпекової політики Японії після початку широкомасштабної російсько-української війни стала більш активна співпраця країни з НАТО, хоча країна співпрацює з НАТО з початку 1990-х років, не ставлячи за мету вступ до Альянсу. Прем'єр-міністр Ф. Кішіда та Генсек НАТО Є. Столтенберг на початку 2023 р. підтвердили «свою відданість поглибленню співпраці між Японією й НАТО як надійними та природними партнерами, які поділяють спільні цінності свободи, демократії, прав людини й верховенства права, а також стратегічні інтереси». У Спільній заяві керівників зазначалося, що вони визнають, що безпека в Євроатлантичному та Індійсько-Тихоокеанському регіонах тісно пов'язані, а також наголошено на «необхідності подальшого зміцнення співпраці між Японією й НАТО, щоб реагувати на зміну стратегічного середовища», підтверджено «рішучість підтримувати та зміцнювати вільний і відкритий міжнародний порядок, заснований на верховенстві права» [17]. За повідомленням Reuters, у травні 2023 р. Ф. Кішіда заявив, що країна не планує ставати членом, але визнав план Альянсу відкрити офіс зв'язку НАТО в Японії першого такого роду в Азії. І хоча цей офіс не перетворить Японію безпосередньо на члена НАТО, він координуватиме співпрацю НАТО з країнами-партнерами в Індо-Тихоокеанському регіоні [18].

Як уже зазначалося, Х. Такаші описав реакцію японського суспільства на російське вторгнення, виділивши три цільові аудиторії. Що стосується політиків, рівнодіюча їхніх реакцій значною мірою відображена в офіційній позиції владних кіл

[19]. Його оцінку поділяє й О. Йошіхо, зазначаючи, що «понад 90 % японських політиків (членів парламенту) підтримують Україну. Деякі з них можуть мати власну думку, але більшість представників провідної партії та опозиції демонструють підтримку України» [20].

Уже на другий день війни міністр закордонних справ Й. Хаяші провів телефонну розмову з українським колегою та передав готовність Японії терміново виділити допомогу Україні шляхом надання кредитів не менше ніж на 100 млн дол. і заявив, що санкції проти росії будуть запроваджені негайно. 28 лютого прем'єр-міністр Ф. Кішіда в телефонній розмові з Президентом України В. Зеленським заявив, що Японія запроваджуватиме додаткові санкції проти росії. Він зауважив, що, крім кредитів, Японія надасть 100 млн дол. екстреної гуманітарної допомоги українському народу, який зіткнувся з величезними труднощами [10, р. 131–132].

За словами дослідників, спочатку Японська допомога була не такою великою через різні обмеження. Як відомо, експорт зброї фактично був заборонений згідно з пацифістською конституцією країни [21], [66].

Японські дослідники та українські вчені звертають увагу на японський пацифізм. До прикладу, О. Йошіхо вказує те що він є сильним і сьогодні. Причиною цього він вважає «поразку Японії в Другій світовій війні, японську війну в Китаї та інших країнах Азії». Щоб краще зрозуміти специфіку сучасного японського пацифізму, дослідник говорить про два факти: по-перше, навіть японці, які вірять у пацифізм, засуджують російську агресію проти України; по-друге, раніше часто стверджували, що війна – це погано, війна – це зло, а це означає, що її потрібно негайно припинити. Однак із лютого минулого року настрої та атмосфера в Японії кардинально змінилися. Хоча частина людей досі вірить у концепцію пацифізму, більшість японців вірять у перемогу України» [22].

Надзвичайний і Повноважний посол України С. Корсунський зазначав: «Японія вперше у своїй історії надала військову допомогу Україні (засоби протипожежного й хімічного захисту, військовий одяг, бронежилети, шоломи). Летальної допомоги не буде, оскільки післявоєнна конституція Японії забороняє країні постачати зброю» [22]. Проте існує й інша думка. Зокрема, Д. Браун, вважає, що японський уряд може піти далі та не обмежиться відправкою бронежилетів і військової форми, але й

запропонує Україні не лише розвідувальні дрони та іншу оборонну техніку, а й обійде заборону, що діє в Японії, і запропонує летальне обладнання та техніку (наприклад ракети й танки) жертвам агресії, яка порушує принципи міжнародного права [23].

Японське законодавство дозволяє Токіо передавати військову техніку тим країнам, із якими вона спільно розроблялася та вироблялася. Проте, за деякою інформацією, зараз уряд і правляча Ліберально-демократична партія (ЛДП) висунули ідею розширення числа держав, які можуть отримати право на експорт зброї. Згідно зі змінами, країни, які постраждали від воєнного вторгнення, кваліфікуватимуть як такі, що мають це право. Проте, на думку журналіста ВВС Г. Ермана, партнерка ЛДП по коаліції – буддистська партія Комейто – виступає проти такого кроку, бо сповідує пацифістські ідеали [13]. «Розширений військовий експорт стане ключовим політичним інструментом для надання допомоги країнам, які зазнали агресії всупереч міжнародному праву», – заявив прем'єр-міністр Японії Ф. Кішіда. А депутат верхньої палати від ЛДП М. Сато запропонував відправити в Україну реактивні системи залпового вогню. Очікувалося, що уряд і правляча коаліція розпочнуть дебати щодо експорту зброї одразу після місцевих виборів у квітні [24].

Японія шукає різні способи допомогти Україні: США планують закупити ТРОТИЛ в Японії для передачі снарядів в Україну. Про це повідомило агентство Рейтер з посиланням на власні джерела : було знайдено тимчасове рішення, що дозволяє продавати тротил в умовах глобальної нестачі боєприпасів. "Обмеження на експорт товарів і обладнання одвійного призначення, що продаються в комерційних цілях, менш суворі, ніж чисто військова продукція, - сказало Токіо, - оскільки вибухові речовини призначені не тільки для використання у військових цілях, вони дозволяють продаж промислового тротилу" [13], [66].

2.2. Енергетичне співробітництво з Японією як чинник національної безпеки України

Географічно далека від нас Японія показала себе головним політичним союзником України в Азії. Політичні заходи, вжиті японським урядом для підтримки

нас у війні, насправді унікальні. Унікальність ситуації полягає в тому, що Японія навіть змінила деяка свої суворі правила в законодавстві, щоб допомогти нашій країні.

Японія ввела перші санкції проти агресора в 2014 році, незабаром після початку військових дій і окупації деяких районів Криму і східних областей України. Це був важливий сигнал для всього світу, особливо для Азії: країна з надсильною економікою, що входить у Велике сімку, відкрито заявила про свою позицію в конфлікті в 2022 році, уряд Японії ввів санкції щодо 73 юридичних осіб і 39 фізичних осіб з росії. Санкції включають заморожування активів, обмеження на платежі, операції з капіталом і стоп на експорт товарів [67].

За 8 років загальна фінансова підтримка Японії досягла 6,5 млрд доларів. Є кілька гуманітарних проектів, які надають сучасне обладнання медичним установам [67].

У 2022 році японський Уряд через повномасштабне вторгнення РФ надав Україні понад \$1,6 млрд офіційної фінансової і матеріальної допомоги. На відновлення критично важливої інфраструктури, влада Японії надала Україні \$95 млн допомоги. Також, відправила майже 70 тонн ліків та медичних приладів. Зокрема переносні УЗД, апарати штучного дихання [19].

Вже у 2023 році японський уряд надав Україні близько 4 мільярдів доларів, які будуть витрачені на відновлення життєво важливої інфраструктури та розвиток економіки. Міжурядові угоди передбачають, що ці кошти будуть використовуватися для підвищення ефективності в наступних областях: гуманітарне обладнання для розмінування; транспортні послуги; енергетичне обладнання та поводження з відходами; водопостачання та санітарія; медичне обладнання та обладнання для надання освітніх послуг; підтримка сільськогосподарського сектора. Крім того, Уряд Японії планує виділити 70 мільйонів на підтримку відновлення України через механізм Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй [67].

Японія продовжує допомагати нашому енергетичному сектору дуже активно. Станом на 8 січня 2024 року, за тісної координації Міненерго уряд Японії має передати Україні сім високовольтних автотрансформаторів та п'ять газових турбін.

Про закупівлю та передачу обладнання міністр закордонних справ Японії Йоко Камікава повідомила під час свого візиту в Україну. Зокрема, автотрансформатори було закуплено за кошти ЄБРР, а завдяки зусиллям Японії та Програми розвитку ООН України (UNDP) це великогабаритне енергетичне обладнання буде доставлено в Україну. Газові турбіни, які придбала Японія, Україна отримає за посередництва та значного сприяння UNDP та Японського агентства міжнародного співробітництва (JICA) [28].

Президент України Володимир Зеленський зустрівся з Міністром закордонних справ Японії Камікавою і побачив щось символічне в тому, що міністр закордонних справ Японії перша відвідала Україну в Новому році. Це дуже важливий знак підтримки українського народу. Володимир Зеленський висловив щирі співчуття їй від всіх українців у зв'язку з трагічними наслідками недавнього руйнівного землетрусу в Японії [68].

«Народ Японії може розраховувати на підтримку Української держави та суспільства», — зазначив він. Президент подякував Японії та особисто Прем'єр-міністрові Фуміо Кішиді за потужну допомогу Україні впродовж майже двох років повномасштабної російської агресії, зокрема за політичну, гуманітарну та довготривалу фінансову підтримку української економіки. Було відзначено результативне головування Японії у «Групі семи» 2023 року й особливу увагу до України на цьому важливому міжнародному майданчику [29].

Володимир Зеленський доповів про наслідки недавнього масштабного ракетного удару росії по містах України. Лідери високо оцінили прийняття Декларації G7 про підтримку України на торішньому саміті НАТО у Вільнюсі і відзначили важливість початку роботи над японо-українською угодою про безпеку України [68].

"Початок переговорів з Японією про двосторонню угоду про безпеку є важливим кроком. Ми сповнені рішучості активно працювати над підписанням цього документа якомога швидше" , - сказав він. Володимир Зеленський подякував Японії за активну підтримку української формули миру та готовність України взяти участь у наступній зустрічі радників з національної безпеки, яка відбудеться у Давосі [68].

Глава МЗС Японії заявила, що Японія готова взяти на себе спільне керівництво реалізацією першого пункту формули "Радіаційна і ядерна безпека" [68].

Особливу увагу було приділено зміцненню співпраці з Японією в питаннях відновлення та реконструкції України. Глава держави окреслив пріоритетні напрямки співпраці і підтвердив прихильність активній роботі з японською стороною для успішного проведення зустрічі з відновлення України, яка відбудеться в травні в Токіо [68].

Зустріч прем'єр-міністра України Дениса Шмигала та Міністра закордонних справ Японії Йоко Камікави була присвячена питанням підтримки підготовки зустрічі президента України щодо формули миру, реалізації реформ, співпраці в галузі інфраструктури, цифрової та ядерної промисловості, а також підготовки до Конференції з питань відновлення України в Токіо [68].

«Продовжуємо зміцнювати торговельні відносини та зв'язки між українським і японським бізнесами. Ми провели зустрічі вже із двома бізнес-делегациями з Японії й зацікавлені в розміщенні в Україні виробництв провідних японських компаній. Розраховуємо, що на Конференції з питань відновлення України в Токіо наступного місяця матимемо практичні результати», — зазначив Денис Шмигаль [30].

Міністр закордонних справ Японії підтвердила, що її країна готує важливий документ для підписання. Сторони зазначили, що спільне завдання-залучити якомога більше приватних компаній до відновлення України [68].

«Підтримка Японії й колег з UNDP дуже важлива для нас у ці складні часи. Ми не тільки спільно реалізуємо проєкти, які допомагають нашій енергосистемі вистояти зараз, а й маємо значні плани для співпраці й розвитку майбутнього енергосектору України», — сказав очільник Міненерго Герман Галущенко, дякуючи японській стороні за надану підтримку та готовність і надалі допомагати Україні [31].

Обладнання, яке надала Японія, дасть змогу забезпечити безперебійне енергопостачання понад 6 мільйонам українців, зокрема в місцевостях, що постраждали від прицільних російських атак на об'єкти енергетичної інфраструктури. Це устаткування відповідає пріоритетам України в децентралізації та зеленому переході енергетичного сектору. Встановлення автотрансформаторів,

обладнання, яке ворог руйнував чи не найчастіше, посилює стійкість енергосистеми [31].

Заступник Постійного представника ПРООН в Україні Крістофорс Політіс відзначив активну підтримку ПРООН українським урядом у його зусиллях з відновлення енергетичної інфраструктури [32], [68].

"Другий рік поспіль ми разом з нашими партнерами докладаємо всіх зусиль, щоб допомогти Україні підготуватися до потенційних енергетичних загроз, забезпечуючи всіх світлом і теплом взимку. Ми усвідомлюємо, що обладнання, що поставляється, має стати основою для більш екологічно чистої та децентралізованої інфраструктури, стимулюючи енергетичний сектор України інноваційними рішеннями. Це сприяє надійному розподілу електроенергії та зміцнює прихильність країни до сталого розвитку", - сказав він [32], [68].

Крім газових турбін і автотрансформаторів уряд Японії та UNDP вже надали 1200 генераторів і 1000 блоків живлення державним установам і аварійно-рятувальним службам України, а також 500 генераторів та шість мобільних транспортних засобів електропостачання через JICA [32].

Отже, зпочатком повномасштабної російської агресії проти України у 2022 році Японія стала одним із ключових політичних союзників України в Азії. Її дії на підтримку України вийшли за межі стандартних дипломатичних заходів та включали введення санкцій проти росії, надання фінансової та військової допомоги, а також зміцнення співпраці з НАТО. Ці дії свідчать про те, що Японія розглядає Україну як стратегічного партнера в боротьбі з російською агресією та прагне донести до світу, що вона не потерпить порушення міжнародного права.

Енергетичне співробітництво з Японією також відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки України. Японія надає Україні значну допомогу в модернізації та відновленні енергетичного сектору, що робить його більш стійким до російських атак. Основними напрямками співробітництва є надання обладнання, підтримка декарбонізації та інвестиції.

Важливість співробітництва полягає в зменшенні залежності від росії, підвищенні стійкості енергетичного сектору та стимулюванні економічного розвитку. Очікується, що енергетичне співробітництво між Україною та Японією буде й надалі розвиватися, адже Україна планує стати центром зеленої енергетики в Європі.

Загалом, безпекові питання відіграють важливу роль у міждержавних українсько-японських відносинах. Співпраця в цій сфері базується на спільних цінностях демократії, верховенства права та поваги до міжнародного права.

РОЗДІЛ 3. ПАРАМЕТРИ МІЖДЕРЖАВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ ТА ЯПОНІЇ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ ТА ГУМАНІТАРНИХ СФЕРАХ

3.1. Соціально-економічні проєкти у двосторонніх відносинах України та Японії

Особливого значення зараз набуває напрямок міжнародного співробітництва України, що стосується повоєнної взаємодії з різними країнами світу. Актуальність співпраці з Японією обумовлена низкою чинників, про які говорив О. Йошіхо, директор Центру міжнародних обмінів Університету Кобе Гакуїн: «ми маємо підкреслювати схожість між Японією та Україною. У нас є одна велика спільна проблема – росія, з якою Японія має територіальну суперечку. Японія – східний сусід росії, Україна – сусід росії на Заході, ми маємо потенціал для солідарної співпраці над спільною проблемою – територіальне питання [20].

Японія однією з перших в Азійсько-Тихоокеанському регіоні відреагувала на повномасштабне вторгнення рф. Як відомо, вже з 1992 р. вона мала сприятливі дипломатичні відносини з Україною. З 2014 р. країна активно підтримувала нашу державу, що постраждала від агресії рф, проте після 24 лютого 2022 р. японська допомога Києву стала більш інтенсивною та ширшою. Проте, як зазначають японські науковці, з одного боку, «в японському суспільстві майже ніколи не панували проросійські настрої», але, з іншого – «у японському суспільстві досі залишається незаперечним фактом те, що люди загалом мало знають Україну» [19]. Разом з тим, Уряд Ф. Кішіди підтримав всі економічні санкції проти рф, Японія голосувала за всі антиросійські резолюції в ГА ООН та виступила за виключення її зі складу Ради ООН із прав людини, а пізніше було викладено «спільне бачення міжнародної ситуації у світі між Японією та Україною» [12].

Не випадково, що одною з перших саме з Японією наша країна почала вести активні перемовини щодо допомоги у повоєнному відновленні України. У березні 2023 р. Україна та Японія підписали угоду, за якою наша країна отримає безкоштовну допомогу на здійснення «плану швидкого відновлення», а до цього близько 100 млн. дол. було направлено Програмі розвитку ПРООН у рамках партнерської угоди [66]. Kizuna, офіційний журнал уряду Японії, повідомив про те, що до початку агресії Росії проти України започатковано державноприватне партнерство, яке здійснювалося

компанією Nippon Koei у різних проектах допомоги, які включали модернізацію аеропортів і будівництво мостів. Останніми з цих проектів на замовлення Японського агентства міжнародного співробітництва (JICA) був проект модернізації Бортницьких очисних споруд у Києві та проект розвитку потенціалу поводження з міськими відходами у трьох містах Києві, Харкові та Дніпрі. І хоча останній проект довелося тимчасово призупинити через війну, він тривав до кінця останнього фінансового року з новою метою – утилізувати сміття, яке в Україні називається «відходами знищення», які утворилися в результаті конфлікту [33]. До речі, Офіс відновлення України, який було створено в Варшаві у штаб-квартирі Nippon Koei у квітні 2023 р., керуватиме місцевою координацією з українськими урядовцями, міжнародними фінансовими агенціями та партнерами. Сподіваються, що ця синергія дозволить Японії ще більше посилити ініціативи щодо допомоги у відновленні та реконструкції України.

На початку 2022 р. у Швейцарії планувалася 5-та Українська конференція реформ. Проте було вирішено, продовжуючи організацію конференцій, переорієнтувати їх на більш актуальну для України тему, що стало «міжнародним початком процесу відновлення в Україні» [34]. Як зазначав польський аналітик М. Стець, «плани відновлення України почали формуватися, коли стало зрозуміло, що війна триватиме довше анонсованої в. путіним триденної «спецоперації» [35]. На думку аналітиків RAND Corporation, «ймовірно, це буде найбільша післявоєнна спроба відбудови після Другої світової війни в Європі, і навіть зараз вона привернула значну увагу міжнародної спільноти завдяки проведенню двох конференцій з відновлення» [36].

Першою міжнародною зустрічю з цього питання стала Конференція у Лугано з повоєнного відновлення України (Швейцарія, 2022), де були сформульовані керівні принципи відновлення України, серед яких партнерство, фокус реформ має зосереджуватися на європейських цінностях, прозорості, підзвітності і верховенстві права, відновлення має ґрунтуватися на демократичних принципах, залученні багатьох зацікавлених сторін, повазі до прав людини, включаючи економічні, соціальні та культурні права, відновлення має відновити Україну відповідно до принципів сталого розвитку.

При цьому йшлося як про різні країни, так і про різних соціальних партнерів (державні установи, приватний сектор, міжнародні та громадські організації). Визначено чотири ключові сфери: економічна, екологічна та енергетична, соціальна реформа та реформа управління. У ній брала участь і Японія. Від імені уряду Японії був присутнім на «Конференції відновлення України» Т. Сузукі, державний міністр закордонних справ, який зазначив, що «Японія підтримує народ України, який прагне захистити суверенітет і територію, а також незалежність і демократію своєї батьківщини». Він підкреслив, що його країна «піднялася після спустошення війни та досягла неймовірного економічного розвитку,... значного відновлення після повторюваних стихійних лих». Саме, спираючись на цей досвід, на його думку, Японія зможе сприяти відновленню України. При цьому він наголосив на трьох важливих аспектах:

- «По-перше, процес відновлення України має відбуватися на основі власності країни.
- По-друге, процес відновлення України має сприяти реалізації реформ в Україні на шляху до членства в ЄС.
- По-третє, для всіх зацікавлених країн, організацій і підприємств вкрай важливо дотримуватися справедливих і прозорих правил відповідно до ОЕСР» [37].

На передодні саміту G7, який відбувся в Японії у травні 2023 р., відбулося засідання урядової ради країни, де обговорювалася допомога у відбудові України. Ф. Кішіда доручив урядовцям запропонувати унікальну для Японії підтримку, щоб допомогти Україні відновитися після російського вторгнення. Коментуючи це, Посол України в Японії С. Корсунський в інтерв'ю міжнародній службі японської громадської медіа-організації NHK, зазначав, що Японія має «надзвичайно потужний історичний досвід у реконструкції і відбудові країни», тут «накопичено абсолютно унікальний досвід в цьому плані». Він підкреслив, що Японія розуміє, «що треба робити, в якій послідовності, як фінансувати ці зусилля, як має бути налаштовано співробітництво між урядовими агентствами і приватним бізнесом, як має враховуватися соціальний фактор, тобто має бути повна довіра між народом і урядом стосовно тих дій, які робляться. Всі ці аспекти є унікальними для Японії, і ми

сподіваємося, перш за все, – вже декілька українських делегацій відвідують Японію і зараз чергові делегації, які знайомляться з цим досвідом, – що він буде корисним». Посол виразив сподівання, що буде дуже потужний сигнал від японського уряду до агентств і міністерств Японії, тому що їхні знання й досвід є дуже важливими для України, їхній меседж і участь в обговоренні цих питань є важливими для японського бізнесу [38].

Друга конференція з повоєнного відновлення України була проведена в Лондоні у червні 2023 р. Японію представляв міністр закордонних справ Й. Хаясі, який виступив з промовою, де зазначив: у країні «було створено Раду з підготовки сприяння економічній відбудові України за участю всіх відповідних міністерств і відомств. Японія має намір використати свої знання, накопичені у сфері відновлення та реконструкції, і активно впроваджувати унікальну японську форму допомоги у відбудові в тісному контакті з українським народом». У середньостроковому та довгостроковому відновленні та реконструкції України Японія, як підкреслив Й. Хаясі, використовуватиме свої сильні сторони та надаватиме допомогу головним чином у сферах: протимінної діяльності та розчистки сміття, відновлення засобів до існування, включаючи розвиток базової інфраструктури, такої як електроенергія, відновлення сільськогосподарського виробництва та промислового розвитку, зміцнення демократії та управління [39].

Й. Хаясі зауважив, що планується проведення японсько-української конференції щодо сприяння економічній реконструкції і публічно-приватний круглий стіл Україна-Японія. Цей захід, спільно організований урядами Великої Британії та України, був проведений в Лондоні. Круглий стіл став форумом для обміну думками між представниками державного та приватного секторів Японії та України: брали участь METI (Міністерство міжнародної торгівлі та промисловості), MOFA (Міністерство закордонних справ) та JETRO (Японська організація зовнішньої торгівлі) для обміну думками щодо інвестиційного середовища в Україні та ділової активності та інтересів японців та українських компаній. Круглий стіл відвідало близько 120 учасників з японської та української промисловості. З промовами виступили Голова Японського банку міжнародного співробітництва (JBIC та Перший

віцепрем'єр-міністр України. Виступи учасників супроводжувалися презентаціями, обговореннями та нетворкінгом між державними установами та компаній з обох країн [39].

Оскільки Японія планує застосовувати в Україні нові технології, особливу увагу приділено співпраці у сфері цифрової трансформації, про що підписано спеціальний меморандум, де були визначені такі сфери співробітництва країн:

- сталий цифровий розвиток, побудова цифрової економіки, впровадження цифрових інновацій;
- побудова електронного уряду;
- розвиток електронної участі;
- інформаційне суспільство, цифрові навички, національні електронні інформаційні ресурси;
- інфраструктура для широкопasmового Інтернету та електронних комунікацій;
- електронна комерція та ІТ-індустрія;
- адміністративні послуги, розвиток електронних довірчих сервісів, eID та аутентифікація;
- прискорення розвитку цифровізації, включаючи забезпечення кібербезпеки;
- забезпечення прав громадян на доступ до публічної інформації;
- сприяння розвитку штучного інтелекту та блокчейну [40].

Завершуючи аналіз планів Японії щодо участі у повоєнній відбудові України, зупинимося на питанні підготовки угоди про безпекові гарантії. Як зазначається у Щорічній білій книзі «Оборона Японії 2023», «світ перебуває на переломному етапі історії. Міжнародна спільнота стикається з найбільшою мірою випробування після Другої світової війни, і ми вступили в нову еру кризи. Агресія росії проти України – це безпрецедентна ситуація. Постійний член Ради Безпеки ООН продемонстрував зневагу до міжнародного права, розпочавши агресію проти суверенної країни та повторення риторики та дій, які можуть трактуватися як загроза застосування ядерної зброї» [41].

Як відомо, країни-члени G7 запропонували довгострокові гарантії безпеки України поза рамками НАТО, які, зрозуміло, не можуть замінити членство України в

НАТО. До Спільної декларації про підтримку нашої країни приєдналися вже 28 країн. Саме тому серед них четвертою стала Японія, з якою 07.10.23 вже розпочато перший раунд переговорного процесу про укладання двосторонніх угод щодо безпекових гарантій для України в розвиток Декларації G7 щодо посилення спроможностей оборони і розвідки України. Хоча конкретні деталі подібних двосторонніх домовленостей будуть зрозумілі дещо пізніше, сьогодні, на думку аналітиків, можна говорити про кілька наступних цілей:

- Забезпечення стійких українських сил, здатних захищати Україну та стримувати російську агресію в майбутньому, для чого зі всіма країнами буде йтися про продовження надання допомоги у сфері безпеки та різноманітного сучасного військового обладнання; обмін інформацією та співпрацю; підготовку та навчання ЗСУ; підтримку розвитку оборонно-промислової бази України; підтримку кіберзахисту та забезпечення безпеки та стійкості.
- Зміцнення економічної стабільності та стійкості України.
- Надання технічної та фінансової підтримки для задоволення невідкладних потреб України, що виникли внаслідок російського вторгнення, а також надання Україні можливості продовжувати реалізацію програми реформ, яка лежить в основі її прагнень до членства в ЄС і НАТО [42].

3.2. Гуманітарні аспекти сучасних українсько-японських взаємин

У червні 2023 р., коли відбулася терористична акція росії на Каховській ГЕС, прем'єр-міністр Ф. Кішіда заявив, що агресію росії ніколи не можна виправдати, оскільки вона викликала жертви багатьох громадян у різних частинах України, завдала шкоди цивільним об'єктам, і висловив рішуче засудження акту. Він також заявив, що Японія планує негайно надати близько п'яти мільйонів доларів екстреної гуманітарної допомоги жителям, які постраждали від повені, через міжнародні організації. Уряд Японії надав екстрену гуманітарну допомогу в таких сферах, як продовольство, вода, санітарія й охорона здоров'я, через Всесвітню продовольчу програму ООН, Дитячий

фонд ООН, Міжнародну організацію з міграції та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців [25].

Специфічною формою допомоги Україні з початком війни стала евакуація українців до Японії. Кількість евакуйованих з України після вторгнення РФ уже наприкінці лютого 2022 р. досягла 1000 осіб. Японія, яка традиційно визнавала лише близько 1 % заявок на отримання біженців, приймала евакуйованих з України за спеціальним порядком, не надаючи їм статусу біженця. Українцям надавали щедру підтримку, наприклад організували декілька місць у комерційному рейсі з Польщі, який відправлявся раз на тиждень для тих, хто бажав знайти притулок у Японії. Для евакуйованих, які не мають тут родичів чи знайомих, до яких можна звернутися, розроблено програму фінансової допомоги, їх приймали муніципалітети та компанії, держава взяла на себе витрати на медичні послуги й уроки японської мови [26].

Уже у квітні 2022 р. NHK WORLD-JAPAN, міжнародна служба японської громадської медіа-організації NHK, відкрила україномовний вебсайт [27] для людей, котрі евакуювалися з України й оселилися в Японії. Він надає інформацію про проживання в Японії та містить програми з вивчення японської мови, а в серпні 2022 р. NHK видала посібник із життя в Японії, сподіваючись, що він «зробить життя в Японії приємнішим» [66].

Пізніше програма фінансової допомоги була продовжена, а Кабмін затвердив бюджетні резерви на 2022 фінансовий рік у розмірі близько 1,9 млрд ієн (14 млн дол.), призначених для забезпечення життя евакуйованих українців [26]. Деякі японські університети зголосилися прийняти студентів з України, щоб «допомогти їм відродити надії побудувати майбутнє, яке здавалося неможливим після російського вторгнення». Планувалося надати таку підтримку: вартість авіаквитків до Японії, житла, плати за навчання, підтримка у видачі віз і дозволів на проживання, а також стипендії або допомога в пошуку роботи на неповний робочий день [27].

3.3. Сценарії та перспективи розвитку відносин України та Японії

Японія в першу чергу зацікавлена в Україні як європейській демократії, яка відстоює універсальні ліберальні цінності і принципи міжнародного права і в даний час бореться за них з величезними людськими і матеріальними втратами [69].

На думку фахівців із Центру зовнішньополітичних досліджень при НІСД, Україна є компонентом стратегії Японії щодо розширення кола міжнародних партнерів та політичних однодумців. Крім того, держава точно не перебуватиме в китайській геополітичній орбіті (Китай вже декілька десятиліть здійснює повзучу економічну і політичну експансію в Центральну Азію, Африку та низку проросійськоналаштованих країн Південної та Східної Європи). Відносини з Україною в Японії щодалі схильні розглядати в ширшому контексті відносин з Європою, а основним очікуванням японців від України дедалі частіше називають успішну європейську інтеграцію нашої держави як важливий елемент регіональної стабільності [43].

Україна і Японія так і не домовилися про співпрацю в сфері безпеки. Її подальшому поглибленню сприяє взаємозв'язок проблем безпеки, що стоять в даний час перед двома країнами. Україна і Японія офіційно мають територіальні суперечки з російською федерацією: Україна – з Кримським півостровом, Японія-з Курильськими островами. У той же час, оскільки територіальні претензії Китаю також зростають, Японії необхідно розробити нові ефективні правові механізми для захисту територіальної цілісності держави. Ці механізми повинні бути розроблені на платформі ООН. Крім того, Україна і Японія змушені активно відстоювати принцип свободи судноплавства, оскільки робляться спроби змінити статус-кво як в Східно-Китайському, так і в Азовському морях, а також в Південно-Китайському морі. Для України це було закриття "Зернової ініціативи" в 2023 році, за яким послідувало руйнування росією української зернової інфраструктури в Одеській і Миколаївській областях і руйнування перевалочного пункту біля Дунайської затоки [69].

Крім того, у 2021 році представники японських сил самооборони взяли участь у навчаннях Sea Breeze. Це було ще одним підтвердженням можливості того, що відносини в галузі безпеки між Україною та Японією можуть вийти на рівень

практичної співпраці. На жаль, відсутність спільного кордону не дозволяє двом країнам утворити пояс безпеки. Проте Японія змогла зміцнити свій вплив в Чорноморському регіоні, який в даний час контролюється Туреччиною, прагнучи відновити геополітичне формування "Великого Турана" і створити загрозу європейським інтересам.

Після вступу ПВЗВТ в силу відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в 2016 році Україна стала більш привабливою для японського бізнесу з точки зору інвестицій і торгівлі. Японія розглядає торговельне співробітництво з нашою державою в трикутнику "ЄС-Україна-Японія" [70].

Посольство України в Японії активно працює над початком переговорів про створення зони вільної торгівлі між двома державами. Найбільш перспективними напрямками українсько-японського співробітництва є сільське господарство та агропромисловий комплекс, енергетика та "зелені" технології [70].

Україні дійсно потрібна угода про вільну торгівлю. Японія має кілька угод про вільну торгівлю з деякими країнами світу. Японія має режим вільної торгівлі як у транстихоокеанському, так і в трансатлантичному регіональному вимірах з: ЄС, Великобританією та Канадою.

До війни Японія виявляла великий інтерес до економіки та можливостей України. Водночас український бізнес прагнув збільшити свою присутність на японському ринку.

Для нашої країни дуже важливо і далі розвивати трикутник співпраці ЄС-Україна-Японія, і зона вільної торгівлі між двома країнами може посприяти цьому.

22.03.2021 Міністерство закордонних справ Японії розпочало переговори з Міністерством фінансів України щодо продовження дії Конвенції про уникнення подвійного оподаткування 1986 року. Це ще більше може вирішити проблему того, що японські компанії платять вищі податки, ніж інші країни.

Економічна частина Угоди про асоціацію з ЄС позитивно вплине на збільшення торгівлі між Україною та Японією. Японські інвестиції в українську економіку до війни досягли невеликого рівня, але можуть збільшитися після закінчення війни паралельно зі збільшенням обсягів торгівлі. Японський бізнес, в силу консерватизму

країни, починає обережно заводити торговельні відносини, підтверджувати свої повноваження і вкладати кошти в проекти.

Тобто стабільна політична ситуація, руйнування корупційних схем у повоєнній економіці України дають зелене світло японським інвестиціям, спрямованим на відновлення національної економіки. Довоєнне зростання показників двосторонньої торгівлі стало поворотним моментом для зростання довоєнних інвестицій.

Японія це країна із значним обсягом золотих резервів, який на другий квартал 2023 року склав 846 т, а міжнародні валютні резерви сягнули у серпні цього року позначки у 1251,171 млрд. дол. США [44]. Вона може інвестувати та інвестувати. Чи будуть Японські інвестиційні потоки спрямовані в національну економіку, залежить тільки від політики українського уряду.

До війни окрім двох промислових японських проєктів в Україні, діяли ще проєкти в аграрній сфері –Sumitomo, CJ (інвестує в сільське господарство). Україна може бути цікава Японії експортом власної харчової продукції: медом, замороженими ягодами, бобовими, олійними, кондитерськими виробами (продукція компаній АВК, Рошен, Житомирські ласощі, Ярич), а також традиційними зерновими. Українські постачальники повинні ретельно дотримуватись японських специфікацій при експорті товарів, останнє сприятиме збільшенню обсягу саме сільсько-господарської продукції. Українські товари повинні не лише виготовлятися, але і фасуватися в Україні перед експортом до Японії. Дуже часто українські товари попадають на японській ринок у європейському фасуванні, надалі вони вже експортуються до Японії, адже остання більше довіряє товарам походженням із ЄС [45].

Додатковою мотивацією для українських виробників агропродукції є той факт, що на сьогодні Японія імпортує понад 60% продуктів харчування. Наступними роками, згідно з прогнозами експертів, ця цифра лише зростатиме [46].

Делегація Державної служби з надзвичайних ситуацій України вже відвідала Японію, прибуде делегація Міністерства агропромислової політики. В обох делегаціях одна мета - вивчити досвід відновлення ґрунтів, відновлення пошкодженої інфраструктури, пов'язаної з сільськогосподарським виробництвом, після етапу

розмінування. У Японії в цьому є великий досвід. Зрештою, після жахливого землетрусу та цунамі в 2011 році Японія змогла відновити пошкоджену місцеву інфраструктуру. Найбільші підприємства Японії, Міністерство промисловості, агентство технічної допомоги та Японський банк міжнародного співробітництва доручили уряду підготувати масштабний проект для України. Вони повинні бути готові до закінчення широкомасштабної військової операції на території України. Кошти, накопичені у відповідних фондах, можуть досягати приблизно 400 мільярдів американських доларів.[47].

Що стосується трикутних відносин Японія-ЄС-Україна, то очікується скоординована взаємодія між Японією та ЄС. Тому ще в 2019 році Японія і ЄС підписали Меморандум про взаєморозуміння під назвою "Партнерство стійкого зв'язку та якісної інфраструктури". У цьому меморандумі Східна Європа, поряд із Західними Балканами, Тихоокеанським регіоном і Центральною Азією, була визначена в якості пріоритетного регіону для спільної роботи [71].

Погане ділове середовище відлякує будь-якого інвестора, тому проведення реформ в Україні дуже важливе [71].

Українсько-японська співпраця у сферах ракетно-космічної індустрії, ІТ-технологій, сільського господарства, інших високорозвинених наукових галузях можуть стати привабливими для Японії в інвестиційному плані. Натомість Україна надає якісну освіту при підготовці ІТ-спеціалістів, які є конкурентоздатними на міжнародних ринках [48].

Японські інвестиції допоможуть у розвитку високошвидкісної залізничної системи, аналогічної японській системі Шінкансен в сільському господарстві за допомогою забезпечення операцій з розмінування, постачання тракторів-роботів, забезпечення екологічно чистою і відновлюваною енергією.

ВИСНОВКИ

Формування незалежності України і, отже, реалізація стратегії декомунізації в міжнародних відносинах, кардинальні геополітичні зміни, викликані розпадом Радянського Союзу і закінченням холодної війни, були пов'язані з особливостями перманентного процесу української держави і його геополітичної позиції, його позиції щодо цивілізаційного розколу між Українською державою. Захід і Схід сприяли активній участі українських державних суб'єктів у міжнародному процесі та формуванню українських дипломатичних традицій. Це був чудовий досвід. Але тривала відсутність власної держави та складність її геополітичного становища значно ускладнили процес формування та реалізації зовнішньополітичного курсу нашої держави. Складність процесу суб'єктивності України в міжнародних відносинах визначалася зовнішніми і внутрішніми факторами, з якими зіткнулася українська політична еліта після 24 серпня 1991 року.

Нинішня зовнішня політика Японії ставить перед собою дуже амбітні цілі і завдання. Зовнішньополітичними пріоритетами Японії є американо-японський альянс, відносини з сусідніми країнами, сприяння економічній дипломатії, вирішення глобальних проблем, сприяння миру і стабільності на Близькому Сході і просування "вільного і відкритого Індо-Тихоокеанського регіону". Такий всеосяжний масштаб поширюється на Україну, де мир і стабільність є ключем до європейської стабільності. Передумовою для панорамного огляду карти світу є досить складна історична ситуація, яка спонукає Японію до активних дій. Особливість відносин України та Японії полягає у плідній співпраці, відсутності декомунізації та послідовній політиці як на двосторонньому рівні, так і в рамках міжнародних організацій.

Термін "особливе глобальне партнерство" використовується для опису співпраці наших країн у контексті повномасштабної російсько-української війни. І в попередньому випадку основна увага приділялася концепції "глобального партнерства" між Україною та Японією з метою залучення якомога більшої кількості японських інвестицій і кредитів в рамках обіцянки реформ, але вони не були виконані. Нинішнє формулювання, що стосується глобального партнерства, має принципово

інше значення, що відображає загальне ставлення до загроз глобальної безпеки. Географічно далека від України Японія показала себе головним політичним союзником України в Азії. Політичні заходи, вжиті японським урядом для підтримки нас у війні, насправді унікальні. Унікальність ситуації полягає в тому, що Японія навіть змінила деякі свої суворі правила в законодавстві, щоб допомогти нашій країні. За 8 років загальна фінансова підтримка Японії досягла 6,5 млрд доларів. Існують різні гуманітарні проекти, які надають сучасне обладнання медичним установам. Варто також зазначити, що Японія продовжує допомагати нашому енергетичному сектору дуже активно.

Навіть на ранніх етапах війни між росією та Україною японські санкції були можна сказати «символічними» і не сприяли погіршенню відносин з росією, але після 2022 року японські санкції вже майже не відрізняються від санкцій великих західних країн. Це також стосується допомоги Україні, що суперечить деяким положенням японського пацифізму, але поступово значно змінюється. Що стосується відновлення України після війни, ми плануємо використовувати сильні сторони Японії в основному в області новітніх технологій.

Японія активно надає фінансову та гуманітарну допомогу постраждалим українцям через міжнародні організації. Країна також приймає евакуйованих українців за спеціальним порядком, надаючи їм всебічну підтримку, включаючи медичні послуги, фінансову допомогу та навчання японської мови. Японські університети надають підтримку українським студентам, сприяючи їхньому навчанню та інтеграції в японське суспільство. У країні створено україномовний вебсайт та видано посібник для українців, які проживають у Японії, щоб полегшити їхнє життя та адаптацію.

Говорячи про очікування, зараз, як ніколи раніше, Україна має публічно заявити всьому світу не лише про факти жорсткої агресії росії проти сусідніх Незалежних Держав, а й про геноцид української держави, його фізичні та економічні аспекти. Гуманітарна і фінансова підтримка Японії під час війни і більш активна участь японського бізнесу у відновленні національної економіки повинні ґрунтуватися на запобіганні корупційних ризиків. Японські інвестиції надходять тільки в прозоре і ясне національне і економічне середовище. А в цьому випадку вона не очікується в ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Геополітика: Посібник / А.И.Кудряченко, Ф.М.Рудич, В.О.Храмов. - К.: МАУП, 2004. - 296 с
2. У Конституції прописано курс на НАТО: набув чинності Закон. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/184256_u-konstituts-propisano-kurs-na-natonabuv-chinnost-zakon
3. European Parliament Sees Ukraine's Prospect of Joining EU in 2029. URL: <https://www.euointegration.com.ua/eng/news/2023/03/2/7157224/>
4. Миронов І. Сценарії розвитку зовнішньої політики України на сучасному етапі. Наука онлайн : Міжнародний електронний науковий журнал. 2023. № 3. URL: <https://nauka-online.com/publications/other/2023/3/02-15/>
5. Зовнішня політика України: підсумки 2022 року та прогнози на 2023-й. URL: <https://hromadske.ua/posts/zovnishnya-politika-ukrayini-pidsumki-2022-rokuta-prognozi-na-2023->
6. Бобровицький А. В., Бобровицька А. А. ФОРМУВАННЯ ПЛАНУ ДІЙ У РОЗВИТКУ СЕКТОРАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З КОМПАНІЯМИ ЯПОНІЇ. РОЛЬ ЯПОНІЇ В СУЧАСНОМУ СВІТІ. С. 200– 212. URL: <https://ivinas.gov.ua/images/978-966-02-9897-2.pdf>.
7. Удовік В. В. УКРАЇНА В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ЯПОНІЇ. РОЛЬ ЯПОНІЇ У СУЧАСНОМУ СВІТІ. С. 213–225.
8. Prime Minister's Office of Japan. Response following Russia's aggression against Ukraine. Japan Kantei. URL: https://japan.kantei.go.jp/ongoingtopics/_00002.html.
9. Sobenko N., Halka N. Yaponiia vydilyt \$30 mln. na neletalne ozbroiennia dlia Ukrainy. Pidsumky vizytu Fumio Kishidy do Kyieva, 21 bereznia 2023 r . URL: <https://suspilne.media/421293-aponia-vidilit-30-mln-na-neletalne-ozbroenna-dla-ukraini-pid-sumki-vizitu-fumio-kisidi-do-kieva/>
10. Diplomatic bluebook 2022. Ministry of Foreign Affairs, Japan, p. 131–132, 143. URL: https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2022/pdf/pdfs/2022_all.pdf

11. Getmanchuk Alyona, Litra Leo. Responsible Partnership. How Russian war can reshape Ukraine-Japan relations. Discussion paper. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/Ukr_Jap_eng_web.pdf
12. Joint Statement on Special Global Partnership between Ukraine and Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100478707.pdf>
13. Erman Heorhii. Soiuznyk No1 v Azii? Yak osoblyve partnerstvo z Yaponiieiu mozhe dopomohty peremozi ta vidbudovi Ukrainy. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c6pqmn92g3lo>
14. Ashley Ryan. Japan's New National Security Strategy Is Making Waves. URL: <https://www.fpri.org/article/2023/01/japans-new-national-security-strategy-is-making-waves/>
15. Japan's decisions at history's turning point. Policy. Speech by Prime Minister Kishida Fumio at the Johns Hopkins University School of Advanced International Studies (SAIS). URL: https://japan.kantei.go.jp/101_kishida/statement/202301/_00005.html
16. Kelly Tim, Murakami Sakura. Pacifist Japan unveils biggest military build-up since World War Two. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/pacifist-japan-unveils-unprecedented-320-bln-military-build-up-2022-12-16/>
17. Joint statement Issued on the occasion of the meeting between H.E. Mr Jens Stol-tenberg, NATO Secretary General and H. E. Mr Kishida Fumio, Prime Minister of Japan. URL: <https://japan.kantei.go.jp/content/000122397.pdf>
18. Komiya Kantaro and Sugiyama Satoshi Japan won't join NATO, but aware of liaison office plan. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/japan-wont-join-nato-local-office-considered-pm-kishida-says-2023-05-24/>
19. Takashi Hirano. How Japan perceives russia's war against Ukraine? Analytical Commentary. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2022/03/Hirano_-ENG.pdf
20. Key messages from the speakers from the Session 3 of the Third Ukraine-Japan Forum. URL: <http://neweurope.org.ua/en/klyuchovi-mesedzhi-spikeriv-tretoy-paneli-tretogo-forumu-ukrayina-yaponiya/>

21. Cai, Yuan. The Rise and Decline of Japanese Pacifism. URL: https://newvoices.org.au/newvoices/media/JPF-New-Voices-Vol-2-09-pacifism_cai.pdf
22. Iaponiia – holovnyi partner Ukrainy i nasha naibilsha pidtrymka v Azii, – po-sol Korsunskyi. URL: <https://texty.org.ua/fragments/108706/yaponiya-holovnyj-partner-ukrayiny-i-nasha-najbilsha-pidtrymka-v-aziyi-posol-korsunskyj/>
23. Brown, James D. J. The China Factor: Explaining Japan's Stance on Russia's Invasion of Ukraine URL: <https://carnegieendowment.org/politika/89156>
24. Japan weighs weapon exports to nations under invasion. URL: <https://rubryka.com/en/2023/03/10/yaponiyi-rozglyadaye-mozhlyvist-eksportu-zbroji-do-ukrayiny-pro-ponuyut-peredaty-rszv/>
25. Number of Ukrainian evacuees to Japan reaches 1,000. URL: <https://english.kyodonews.net/news/2022/05/6a86a176e8af-number-of-ukrainian-evacuees-to-japan-reach-es-1000.html>
26. The government of Japan will extend monetary assistance to evacuees from Ukraine for 6 months. URL: <https://english.kyodonews.net/news/2022/08/50f8cb0dd70b-japan-govt-to-extend-monetary-aid-for-ukraine-evacuees-by-6-months.html>
27. Интернет джерело, URL: <https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/uk/news/tips/>
28. Интернет джерело, URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/zelenskiy-zustrivsyia-iz-glavoyu-mzs-poniyi-1704647090.html>
29. Интернет джерело, URL: <https://suspilne.media/656090-zelenskij-zustrivsa-z-ministerkou-zakordonnih-sprav-aponii/>
30. Интернет джерело, URL: <https://suspilne.media/656016-smigal-zustrivsa-z-glavou-mzs-aponii/>
31. Интернет джерело, URL: <https://mev.gov.ua/novyna/yaponiya-prodovzhuvatyme-pidtrymku-ukrayinskoho-enerhosektoru-zustrichi-hermana-halushchenka>
32. Интернет джерело, URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/herman-halushchenko-nadani-iaponiieiu-hazovi-turbiny-dodadut-v-enerhosystemu-ponad-200-mvt>
33. Leveraging Japan's Disaster Experience for Ukraine's Reconstruction. URL: https://www.japan.go.jp/kizuna/2023/09/ukraines_reconstruction.html

34. Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC2022 ‘Lugano Declaration’ Lugano, 4–5 July, 2022. URL: <https://www.unc-international.com/unc-2022>.
35. Steć Michał. Odbudowa Ukrainy – wielka transformacja czy rabunkowa prywatyzacja? URL: <https://www.rp.pl/publicystyka/art38612581-michal-stec-odbudowa-ukrainy-wielkatransformacja-czy-rabunkowa-prywatyzacja>.
36. Charles P. Ries, Howard J. Shatz Looking Beyond the War: Planning for Ukraine's Reconstruction. URL: <https://www.rand.org/blog/2023/09/looking-beyond-the-war-planning-for-ukrainesreconstruction.html>
37. National Statements Delivered on July 5, 8.30-10.30h. URL: [https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62d55e675e64038982f90d62_URC2022%20National%20statements%20\(1\).pdf](https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62d55e675e64038982f90d62_URC2022%20National%20statements%20(1).pdf)
38. Posol Ukrainy v Japonii pospilkuvavsia z NHK naperedodni samitu. URL: <https://www3.nhk.or.jp/nhkworld/uk/information/202305180600/>
39. Statement by Mr. Hayashi Yoshimasa, Minister for Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/100520058.pdf>
40. Signing of Memorandum of Cooperation with Ukraine in the Digital Field. URL: <https://www.digital.go.jp/en/a4fb032a-ac92-421d-8f0e-4cab720d4969-en>
41. Defense of Japan 2023 (Digest). URL: https://www.mod.go.jp/en/publ/w_paper/wp2023/DOJ2023_Digest_EN.pdf
42. Mills Claire. Security guarantees to Ukraine. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9837/CBP-9837.pdf>
43. Гриценко А.А. Україна – Японія: контури перспективної співпраці. НІСД. Центр зовнішньополітичних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/yaponiya_150422.pdf
44. Золотовалютні резерви та запаси золота в Японії. TAKE-PROFIT.ORG. Біржовий портал No1. макроекономічна статистика. Міжнародні валютні резерви. Японія. URL: <https://take-profit.org/statistics/foreign-exchange-reserves/japan/>

45. Торговельний зв'язок Україна-Японія-ЄС: взаємний вплив та нові можливості. ЦЕНТР «НОВА ЄВРОПА». URL: <http://neweurope.org.ua/torgovelnij-zv-yazok-ukrayina-yaponiya-yes-vzayemnyj-vplyv-ta-novi-mozhlyvosti/>
46. Гетьманчук А. Партнерство, що сходить. Як Україні наповнити новим сенсом відносини з Японією? ДЗЕРКАЛО ТИЖНЯ. ЦЕНТР «НОВА ЄВРОПА». URL: <http://neweurope.org.ua/analytics/partnerstvo-shho-shodyt-yak-ukrayini-napovnyty-novym-sensom-vidnosyny-z-yaponiyeyu/>
47. Ворожбит О. Сергій Корсунський: «У нас один ворог, а у Японії — три». УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖДЕНЬ. URL: <https://tyzhden.ua/serhij-korsunskyj-u-nas-odyn-voroh-a-u-iaponii-try/>
48. Квасниця О., Дзябко Ю. Українсько-японські відносини в незалежній Україні: як усе починалося і чого очікувати далі. ДЕНЬ. День планети. No111-112, (2021). URL: <https://m.day.kyiv.ua/article/den-planety/ukrayinsko-yaponski-vidnosyny-v-nezalezhniy-ukrayini-yak-use-pochynalosya-i>
49. Белей С. Особливості держав середньої сили як суб'єкта міжнародних відносин. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». 2015. No8. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2590/2298.
50. Будз О., Казанська А., Кориневич А. Сучасне міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з піратством. Альманах міжнародного права. 2015. Вип. 8. С.97-107.
51. Дорош Н. В. Місце військового компонента в японській моделі "держави середньої сили". Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса / Ред. кол. Хаджинов І. В. (голова) та ін. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. Вип.14. Том 2. No14. (стаття надійшла в редакцію).
52. Дорош Н. В. Японія як «держава середньої сили». Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса. Том 1 / Ред. кол. Хаджинов І. В. (голова) та ін. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. Вип. 14. Т. 1. С. 37-40.

- 53.Дорош Н. Держави «середньої сили» в конфліктному врегулюванні: кейс Японії. Травневі студії: історія, міжнародні відносини: Збірка матеріалів ІV Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених «Травневі студії 2022: історія, міжнародні відносини», присвяченої 85 річчю Донецького національного університету імені Василя Стуса і факультету історії та міжнародних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса. Вип. 7 / за ред. Ю. Т. Темірова. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. С. 48-50.
- 54.Дорош Н. Мотиви посередництва російської федерації у врегулюванні конфлікту на сході України. Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва. Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції. (Львів, 3 грудня 2021 р.) / За ред. за: 94 Мальський М., Лещенко Л., Кучик О., Вовк Р. Львів: Факультет міжнародних Львівського національного університету імені Івана Франка, 2021. С. 49-54.
- 55.Капітоненко М.Г. «М'яка сила» у сучасній світовій політиці: теоретичні аспекти». Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 94 (Частина II), 2010. С.20-21.
- 56.Квасниця О. «Японська ідентитарна матриця як чинник буття нації». Мовні і концептуальні картини світу. №. 40. 2012. с. 292-297.
- 57.Інтернет джерело, URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22522>
- 58.Лученко О.О., Огнівенко З.Г. «Українсько-японські відносини в галузі освіти і науки». Випуск 42, 2017. С.120-128
- 59.Інтернет джерело, URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/alexi,%D0%A5%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0+%D0%96%D1%83%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%B2.Pdf.pdf>
- 60.Кавокіна О.М. «Українсько-японські відносини в 1950-х-1980-х рр.у світлі джерел із дніпровських зібрань». Випуск 38, 2022. С.33-46
- 61.Мошко А.А. «Українсько-японські відносини на сучасному етапі». Випуск 5, 2020. С. 242-251
- 62.Інтернет джерело, URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/42031268.pdf>

63. Інтернет джерело, URL:

https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/61915/1/%D0%9A%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%84.%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8%20%D1%80%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B9_%D0%97%D0%9F%D0%94_%D0%9A%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B1%D1%96%20%D0%B4%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC.pdf

64. Інтернет джерело, URL: <https://japan.mfa.gov.ua/ukrayina-yaponiya/ukrayinsko-yaponski-vidnosini>

65. Інтернет джерело, URL: <file:///C:/Users/user/Downloads/13470-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-26805-1-10-20230223.pdf>

66. Тихомирова Є. «Партнерство України та Японії в контексті російсько-української війни», 2023 р. С.196-212

67. Інтернет джерело, URL: <https://dia.dp.gov.ua/yaponiya-osnovnij-politichnij-soyuznik-ukra%D1%97ni-sered-kra%D1%97n-azi%D1%97/>

68. Інтернет джерело, URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/yaponiya-prodovzhuye-dopomagati-nashomu-energosekt/>

69. Інтернет джерело, URL: <https://dyvys.info/2024/01/26/yaponiya-ta-ukrayina-perspektyvy-rozvytku/>

70. Іщук Ю.А., Квасницька О.Г., Гегемян Л.Р. «Аналіз зовнішньоторговельних відносин України з країнами Азії», 2023р. С.30-38

71. Інтернет джерело, URL: <http://neweurope.org.ua/torgovelnij-zv-yazok-ukrayina-yaponiya-yes-vzayemnyj-vplyv-ta-novi-mozhlyvosti/>

72. Мадіссон В. В., Шахов В. Л. Сучасна українська геополітика: Навч. посіб. — К.: Либідь, 2003. — 176 с.

73. Дністрянський М. С. Геополітика : Навчальний посібник / М. С. Дністрянський. — Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. — 436 С.